

LAMPL ZSUZSANNA

A szlovákiai magyarok elvárásai a szlovákiai magyar politikusokkal szemben¹

(Elhangzott a Választások és választók c. konferencián,
2021. október 16-án, Fűrön)

Tisztelt hölgyek és urak, remélem, a következő választások után a frissen alakult Szövetség nem azt fogja mondani a parlamentre vonatkozólag, amit én mondok most a konferencia tegnapi napjával kapcsolatban, hogy szerettem volna itt lenni, de sajnos, nem sikerült.

Annál is inkább reménykedem egy majdani sikeres parlamenti szereplésben, mert a Szövetség létrejötte egybecseng a szlovákiai magyarok többségének arra vonatkozó akaratával, hogy miféle politikai képviselőjük legyen. Itt, ugye, két dologról van szó. Előszöris kell-e saját magyar képviselő vagy nem, másodsor pedig milyen formája legyen ennek a képviselőnek. Nos, az, hogy többségük saját/önálló magyar képviselőt akar, nem újdonság. Hiszen ha visszamegyünk a szlovákiai magyar pártrendszer keletkezésének az elejére, vagyis az 1990-es évre, az első szabad választások eredményei is ezt bizonyítják, hiszen az akkori magyar koalíció, az Együttélés/MKDM szerezte meg a magyar választópolgárok többségének szavazatait. S kisebb-nagyobb változásokkal, de ugyanez az igény volt tapasztalható az elmúlt három évtizedben, s az elmúlt két évben is. A Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Kutatások Részlegének felmérése szerint 2019 nyarán a magyarok 88%-a tartotta szükségesnek a saját politikai érdekképviselőt, ami pedig a képviselő formáját illeti, más lehetőségekkel szemben 67 százalékuk az egyetlen magyar pártot tartotta a legmegfelelőbb érdekvédelmi képviselői formának. A 2020 februárjában, tehát közvetlenül a parlamenti választások előtt lefolytatott ugyancsak ezres magyar mintán készült felmérésünk szerint négy lehetőség közül a legtöbben – csaknem 47% – azzal értettek egyet, hogy a „magyar kisebbséget Szlovákiában és a déli régiót a leghatékonyabban egy magyar párt tudja képviselni, amely együttműködik a szlovák pártokkal a parlamentben és ha lehet, a kormányban”. Ez a megfogalmazás kérdezéstechnikailag nem a leg-

1 Az előadás szövege A szlovákiai magyar társadalom változásai az utóbbi 100 évben, különös tekintettel a mindennapi kultúrára című APVV-20-0336 projekt keretén belül készült.

szerencsésebb – nem tölem származott –, de azt mindenképpen újra alátámasztotta, hogy a választópolgárok legnagyobb része saját magyar pártképviselést akar.

A tegnapi nap folyamán szó volt a szlovákiai magyar választói bázisról, s feltételezem, az volt az optimista végkicsengés, hogy a szlovákiai magyar választópolgárok száma elegendő ahhoz, hogy bejuttassa a magyar pártot/egy magyar pártot a parlamentbe. Ezzel elméletileg én is egyetértek. Tehát magyar választópolgár még talán van elegendő, s a Szövetségben megtestesülve mára az egyesülési feltétel is teljesült. Akkor hát egyértelmű a választási siker?

Sajnos nem, és ennek több oka van. Ezúttal a legalapvetőbbre térek csak ki. Vagyis: akárhogyan osztjuk-szorozzuk a magyarok számát, a gyakorlatban nem számolhatunk az összes magyar választópolgárral. Ennek is több oka van:

1. Az adatok bizonyítják, hogy az elmúlt évek során csökkent a magyarok választási hajlandósága. 2019-ben 67% volt, vagyis először csökkent 70% alá, ami 2018-hoz képest 10 százalékpontos csökkenés, s egyidejűleg 10 százalékponttal nőtt a választani nem akarók aránya. Ugyanakkor az évek folyamán először csökkent 40% alá a biztosan választók aránya (37%), 2018-hoz képest ez 15 százalékpontos csökkenés. Ezek az adatok tehát azt bizonyítják, hogy az elmúlt évtizedben egyrészt csökkent a magyarok választási hajlandósága, másrészt épp a biztosan választók köre, a leghűségesebbek, a stabil választói bázis az, amely jelentős mértékben visszaesett.

Ugyanakkor az is igaz, s itt újfent 2019-es adatra hivatkozom, hogy a magyar pártok összefogása esetén a válaszadók 75%-a jelezte, hogy elmenne szavazni (összefogás nélkül ez az arány 67% volt), és 70%-uk egyben erre a képviselőre szavazott volna (összefogás híján összesen csupán 57%-uk választotta volna valamelyik magyar pártot). Tehát a magyar összefogásra épülő politikai képviselő egyrészt növelte volna a szlovákiai magyarok választási hajlandóságát, másrészt növelte volna a magyar képviselőre szavazók számát. A jövőre nézve ez reménykeltő összefüggés.

2. A választási hajlandóság negatív alakulása előrevetíti a választási részvétel csökkenését. S ez nem csupán feltételezés. A választási statisztikák azt mutatják, hogy a magyarlakta járások átlagos választási részvétele mindig alacsonyabb volt az országos átlagnál, s ahogy csökkent az országos választási részvétel – mert ez is csökkent –, úgy esett vissza a magyarlakta járások választási részvétele is. Bár ehhez két megjegyzést kell hozzáfűznöm. Egyrészt az egyes magyarlakta járások választási részvétele mindig különböző volt, és mindig voltak köztük olyan járások, amelyekben az országos átlagnál magasabb volt a választási részvétel. Ez azonban a korábbiakhoz képest az utolsó három választási időszakra egyre kevésbé jellemző. Másrészt a magyarlakta járások választási statisztikáiban az ott élő szlovák választók is bennefoglaltatnak, tehát ezek a statisztikák nemcsak a magyarok választási részvételét tükrözik. Léteznek azonban egyéb elemzések és becslések is, amelyek egyetértenek abban, hogy speciálisan a magyarok választási részvétele is csökkent.

3. Nem minden magyar választ magyar pártot. Ez mindig így volt. Így is lesz. Ami azonban a lényeg, hogy növekszik a szlovák pártot választó magyarok aránya. A magyar pártok választási sikertelenségének oka tehát nemcsak az, hogy csökken a magukat

magyarnak vallók száma, kevesebb magyar akar választani és reálisan is kevesebb szavaz, hanem az is, hogy egyre többen választanak szlovák pártot, főleg a vegyes házasságból származó és/vagy abban élő, szlovák alapiskolát végzettek. De nemcsak ők. A 2019-es adatok szerint miközben a magyar pártok támogatottsága nem nőtt, a szlovák pártoké a háromszorosára emelkedett, ami akkor 12%-ot jelentett. 2020 februárjában az előbb említett 47% mellett, akik magyar pártot akartak, 23% olyan vegyespártra bízta volna a „kisebbség hatékony érdekképviselőjét, amelyen belül magyarok és szlovákok együtt politizálnak”, 21,4% ideológiailag megfelelő pártot preferált volna, azzal indokolva, hogy „nem a nemzetiségi hovatartozás a fontos, hanem az, hogy az én ideológiai meggyőződésemnek feleljenek meg a párt nyilatkozatai és politizálása”, 8,5% pedig regionális szlovák pártot tartott szükségesnek, amely „elsősorban a déli régió, s mellette a magyar kisebbség specifikus igényeit is megjelenítené a parlamentben”. A 2019-es és 2020-as adatok egy az egyben nem hasonlíthatók össze, de a végkicsengés mindenképpen az, hogy a magyarok egy része nem magyar párt választásában gondolkodik, s ez az „egy rész” folyamatosan növekszik. A 2020 januárjában, majd februárjában reprezentatív magyar mintán lefolytatott felméréseink szerint januárban 13,8%, februárban már 15,3% választott volna szlovák pártot. Ha csak azokat vesszük alapul, akik már eldöntötték, kit fognak választani, 28,2% szavazott volna közvetlenül a parlamenti választások előtt szlovák pártra, ebből a legtöbben, 5,8%, az Oľanora. Itt említhetem még a 2020 októberében, nyugat-szlovákiai magyar mintán lefolytatott online felmérésünk idevágó eredményét. Összesen 53% támogatta volna az akkor létező magyar pártokat, 18% nem tudott volna választani, és 29% szlovák pártra szavazott volna. Ebből 13% a PS-re, 9% pedig az Oľanora. Ez a felmérés nem reprezentatív mintán készült – ugyanis az online lekérdezési módszerrel ezt a követelményt nem lehetett maradéktalanul biztosítani –, így kérdéses az eredmények megbízhatósága. Ám a tendencia, amit tükröznek, illeszkedik az előzőleg említett, reprezentatív mintán nyert adatokhoz.

Hogy jelenleg mekkora a szlovák pártokat támogató magyarok aránya, azt nem lehet tudni, de az, hogy most nincs saját magyar parlamenti érdekképviselő, s ennek ellenére úgymond „nincs semmi baj, nem verik a magyarokat”, többeket még inkább megerősíthet abban, hogy esetleg nincs is szükség a parlamentben magyar pártra. Ez is annak a helyzetnek a tipikus példája, amikor minél nagyobbat esik valaki, annál nehezebb magát visszatornászni a kezdő pozícióba.

De mi készíti arra a magyar választópolgárok egy részét, hogy ne akarjanak szavazni, s ne is szavazzanak, illetve ha mégis, akkor ne magyar pártot válasszanak? Vagyis mi áll az előbbieken felsorolt jelenségek háttérében?

Sok tényező – együtt. A politikai és nemzeti identitás tényezőegyüttesével nincs most idő behatóan foglalkozni, pedig nagyon fontos. Említettem, hogy főleg a vegyes házasságból származó és/vagy abban élő, és/vagy szlovák alapiskolát végzettekre jellemzőbb a szlovák párt választása, tehát azokra, akiknél a nemzeti identitás kulcsfontosságú között van szlovák elem. Azt is látjuk, hogy ezeket az embereket az átlagosnál kevésbé foglalkoztatják a szlovákiai magyar történések, márpedig ez az érdeklődés

szignifikáns összefüggést mutat a magyar pártok preferálásával (ez az átlagos érdeklődés hosszú távon 60–62% között mozog, viszont az évezred elejéhez képest ez is visszaesett 10 százalékponttal).

Ami a választási hajlandósággal kapcsolatos attitűdöket illeti, csaknem 15 évre visszamenőleg a választásoktól való távolmaradás két legnyomósabb indoka mindig is az volt, hogy a politikusok nem tartják be az ígéreteiket és nem a választók érdekeit képviselik. Egyébként nagyon érdekes, hogy az aktuális kormányzási időszakok megítélése is mindig inkább negatív, és ez épp 2011-ben a sokak által etalonnak tartott Radičová-kormány megítélésénél tetőzött, amikor is a magyarok 79%-a látta úgy, hogy Szlovákiában a dolgok határozottan rossz vagy inkább rossz irányba mennek. Továbbá jól érzékelhető egyfajta „a politika úri huncutság” attitűd, a politika és a politikusok iránti zsigerből jövő bizalmatlanság is. De az említett két indokot azért nem lehet csak erre fogni, mert az évek folyamán mindkettő egyre nagyobb hangsúlyt kapott. A véleményt, hogy a politikusok nem tartják be az ígéreteiket, 2008-hoz képest 2019-ben 30%-kal többen osztották, azt pedig, hogy nem a választók érdekeit képviselik, 18%-kal többen, s ez már a reális elégedetlenség növekedéséről is tanúskodik. 2019-ben pedig beékelődött a két említett indok közé a Híd és az MKP közötti összetartás hiánya, amit 84% hozott fel annak magyarázataként, hogy nem akar választani. Ez is jelzi, hogy a két párt viszonya egyre erőteljesebben befolyásolta a választási hajlandóság s minden bizonnyal a választási részvétel és a szavazás alakulását.

De most nézzük, a magyar választók számára mi a mérvadó abban, hogy egy adott pártra szavaznak. Az évek során itt is mindig ugyanazok az indokok szerepelnek, mégpedig legutóbb a következő sorrendben: az, hogy a párt képviseli-e az érdekeimet (2019-ben 42%), a párt eddig tevékenysége (25%), a meggyőző program (20%), a párt vezető személyisége (18%) és az, hogy szimpatikusak-e a jelöltjei (12%). Ezek az adott pártban való bizalom kulcsai. Természetesen mindegyiket alaposan kielemezhetnénk, de erre most nincs idő, így maradok a legfontosabbnál. A „Szent Péter kulcsa” tehát az, hogy képviseli-e a párt a választói érdekeit.

De mik ezek az érdekek? Általánosan fogalmazva ezek a szlovákiai magyarok számára fontos kérdések. De melyek ezek a kérdések?

Az emberek pártokkal és politikusokkal szembeni elvárásait általában véve befolyásolja, hogy milyen problémák foglalkoztatják őket. A pártokkal és politikusokkal szembeni elvárások épp ezeknek a problémáknak a megoldására irányulnak.

A szlovákiai magyarokat ugyanazok a problémák foglalkoztatják, mint az ország többi lakosát. S itt nemcsak az általános makrotársadalmi problémákra gondolok (elsősorban a gazdaság, szociális ügyek, egészségügy), hanem a szlovákiai magyarok kisebbségi helyzetével kapcsolatos problémákra is. Mert ezek sem csak a szlovákiai magyarokat foglalkoztatják, hanem a szlovákokat is, főleg bizonyos szlovák pártok szimpatizánsait. Tehát általánosságban elmondhatjuk, hogy a szlovákiai magyarokat a többi lakoshoz hasonlóan két fő problémakör foglalkoztatja, amelyeket én úgy nevezek, hogy az emberi létet érintő problémacsomag és a nemzeti létet érintő problémacsomag. Ezzel kapcsolatban két kérdést tehetünk fel:

1. az emberi létet érintő problémacsomag és a nemzeti létet érintő problémacsomag egyformán fontos-e számukra, vagy valamelyik elsőbbséget élvez a másikkal szemben, s ha igen, akkor melyik az.
2. az eltelt 30 évben változott-e a két problémacsomag fontosságának megítélése.

Nos, ha a tendenciákat tekintjük, akkor elmondható, hogy a kilencvenes évek közepétől végzett saját szociológiai kutatásaink szerint a szlovákiai magyarokat elsősorban a gazdasági, szociális és az egészségügyi szférával kapcsolatos problémák megoldása érdekelte, s csak ezek után következtek a kisebbségpolitikai témák. 2006-ig ez egyértelműen megmutatkozott. A 2008–2010-es időszakban viszont felerősödött a kisebbségpolitikai érdekképviselet iránti igény is, bár továbbra is a makrotársadalmi csomag volt a fontosabb. Aztán fokozatosan kiegyenlítődött a két problémacsomag fontossága, s ez a mai napig így van.

Csakhogy van a dolognak egy további specifikuma. A szlovákiai magyarok esetében a két problémacsomag, tehát az emberi létet érintő és a nemzeti létet érintő nem választható el egymástól, hanem teljes mértékben összefonódik. Ugyanis amikor a makrotársadalmi szféráról van szó, akkor annak javítását a magyarok nemcsak úgy általában, vagyis országos szinten képzelik el, persze úgy is, hanem regionális, azaz dél-szlovákiai szinten is, s akkor ez már egyértelműen összefügg a nemzeti létükkel is. Mert a nemzeti lét, a nemzeti identitás nemcsak kulturális lét és identitás, hanem van gazdasági és szociális elemei is. Az említett tendencia változása abban mutatkozik meg, hogy míg korábban egy kicsit fontosabbnak tartották például a gazdaságilag fejletlen szlovákiai magyar régiók felzárkóztatását a magyar kulturális intézmények fejlesztésénél, ma már mindkettőt egyformán fontosnak tartják.

Egyébként van a dologban logika, mert időközben nőtt az életszínvonal, amit annak objektív és szubjektív mutatói egyértelműen jeleznek. Ezzel egyidejűleg a kulturális identitás kérdése egyeseknél afelé halad, hogy értelmét veszíti. Másoknál viszont felértékelődött. Vagyis egy nagyon érdekes helyzet állt elő. Szokás mondani, hogy a nemzetiségi kérdéskörnek ez a kulturális dimenziója akkor válik hangsúlyossá, amikor támadások érnek bennünket, atrocitásoknak vagyunk kitéve. Ez részben biztosan igaz, de van a dolognak egy másik vetülete is. A szlovákiai magyar választópolgárok többségének mindig fontos volt a magyarsága, máskülönben szlovák pártot is választhattak volna. Viszont amikor az életszínvonal növelése, a makrotársadalmi problémák megoldása volt a legfontosabb, akkor a nemzeti lét gazdasági dimenzióját erősítő intézkedéseket vártak el a politikusaitól. Most, amikor mondhatni minden gazdasági-anyagi mutató tekintetében a legjobban élünk (itt elsősorban persze a covid előtti időszakra gondolok), legalább annyira fontosak a kulturális dimenziót, a nemzeti, nyelvi megmaradást segítő intézkedések. Persze tudatosítani kell, hogy a szlovákiai magyarok sok szempontból tagolt, heterogén népesség, az egyes társadalmi csoportok és rétegek tekintetében bizonyára vannak eltérések. De érdekekről volt szó. S úgy gondolom, a felvázolt tendencia pontosan kifejezi a Szövetség potenciális választóinak érdekeit. Tehát:

megtartani a magyarnak maradás feltételeit egy fejlesztett, fejlődő régióban, mégpedig a következő nemzedék számára is.

S még egy dolog: tisztelt politikus hölgyek és urak, a magyar választók olyanok, mint a gyermek, aki nem szereti, ha a szülei ütik-verik egymást. Nem szeretik a látványos, hangos veszekedést. Elveheti a kedvüket a (választási) játéktól.